

SEBASTIAN BERNAT

FESTIWALE ORGANOWE W POLSCE – ORGANIZACJA I ZARZĄDZANIE

WPROWADZENIE

Instrukcja Konferencji Episkopatu Polski o muzyce kościelnej przyjęta 14 października 2017 r. na 377 zebraniu plenarnym Konferencji Episkopatu Polski w Lublinie podkreśla wartość organizacji koncertów w kościołach, co związane jest z potrzebą ożywienia pobożności wiernych oraz wieloma innymi względami, takimi jak akustyka czy estetyka wnętrza¹. Zachęca się do takich prezentacji muzyki, które będą rozbudzać poczucie duchowego wymiaru piękna, jako przymiotu samego Boga. Zachwyty nad pięknem może prowadzić do doświadczenia religijnego. Podkreślono przy tym, że kościoły nie są zwyczajnymi miejscami „publicznymi”. Są to miejsca święte, przeznaczone do sprawowania kultu Bożego. Kościół nie zastępuje instytucji służących kulturze muzycznej i dlatego nie można a priori próbować organizowania tam koncertów muzyki o charakterze wyraźnie rozrywkowym – nawet o wysokich walorach artystycznych. Poza tym podkreślono, że celem koncertów nie jest promowanie wykonawców czy kompozytorów. Pasterze Kościoła popierają inicjatywy organizowania koncertów muzyki i we współpracy z lokalnymi instytucjami kultury i proponują przygotowywać je z odpowiednim komentarzem pastoralnym. Ma on pomagać w głębszym rozumieniu samej muzyki i być pożytkiem duchowym dla słuchaczy.

Dr hab. SEBASTIAN BERNAT – Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Wydział Nauk o Ziemi i Gospodarki Przestrzennej, Instytut Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej, Katedra Gospodarki Przestrzennej; adres do korespondencji: al. Kraśnickie 2c, 20-718 Lublin; e-mail: sebastian.bernat@mail.umcs.pl; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7224-6534>.

¹ „Instrukcja Konferencji Episkopatu Polski o muzyce kościelnej”, dostęp: 23.09.2023, https://opoka.org.pl/biblio/teka/W/WE/kep/instrukcja_muzyka_14102017.html.

Od wielu lat w licznych ośrodkach na całym świecie są organizowane festiwale organowe/muzyki organowej². Można je uznać za fenomen kulturowy, gdyż odbywają się najczęściej w kościołach w sezonie letnim (urlopowym), kiedy nie funkcjonują instytucje kultury. Wówczas stają się dodatkową atrakcją nie tylko dla społeczności lokalnej, ale także dla wypoczywających w turystycznych miejscowościach, które promują kulturę muzyczną³. Wśród festiwali organowych są zarówno te o bogatych tradycjach, organizowane na najcenniejszych, historycznych instrumentach, przyciągające turystów – melomanów, jak i te w ośrodkach miejskich czy wiejskich, nawet tam, gdzie instrumenty organowe nie posiadają zabytkowych wartości, ale ich możliwości pozwalają poprzez koncerty dotrzeć z wysoką kulturą do mieszkańców rzadko korzystających z ofert instytucji kultury⁴. Jak zauważa B. Barwinek, festiwale organowe są głównie wynikiem silnej potrzeby „zasypania” przepaści między kulturą wysoką a upodobaniami szerokiego grona odbiorców⁵. Według D. Szwarzman przy organizacji festiwali organowych nie ma specjalnych trudności organizacyjnych, wystarczy sam instrument⁶.

Organy piszczałkowe są najstarszym instrumentem klawiszowym, stanowiącym zwierciadło epoki, w której powstały. Występują niemal na całym świecie, stanowiąc głównie ważny element wyposażenia wielu zabytkowych i współczesnych obiektów sakralnych. Szczególne miejsce w kościele przypisał organom Sobór Watykański II jako tradycyjnemu instrumentowi muzycznemu, którego brzmienie dodaje majestatu ceremoniom kościelnym, a umysły wiernych podnosi do Boga i spraw niebieskich⁷. Historyczne instrumenty organowe są uznawane za ważny element materialnego i niematerialnego

---

² Festiwal organowy jest swoistym rodzajem przedsięwzięcia kulturalnego i można go zdefiniować jako zwarte, odbywające się cyklicznie, na ogół spójne ideowo i programowo przedsięwzięcie, którego przedmiotem jest muzyczna twórczość organowa, także w relacjach z innymi dziedzinami sztuki.

³ Tadeusz JĘDRYSIAK i Izabela WYSZKOWSKA, „Perły architektury sakralnej miejscem letnich koncertów organowych”, 2019, dostęp: 13.05.2024, <http://turystykakulturowa.eu/wp/2019/08/perly-architektury-sakralnej-miejscem-letnich-koncertow-organowych/>.

⁴ Mariusz WRONA, „Tradycje sztuki organowej we współczesnej Polsce”, 2007, dostęp: 7.05.2024, <https://culture.pl/pl/artukul/tradycje-sztuki-organowej-we-wspolczesnej-polsce>.

⁵ Bartłomiej BARWINEK, „Organy w roli społecznej”, *Ruch Muzyczny* 15-16 (2022), dostęp: 13.05.2024, <https://ruchmuzyczny.pl/article/2410-organy-w-roli-spoecznej>, 12.08.2022.

⁶ Dorota SZWARCMAN, „Świętowanie muzyki”, *Ruch Muzyczny* 15-16 (2022), <https://ruchmuzyczny.pl/article/2403-swietowanie-muzyki> Szwarzman, 10.08.2022, dostęp: 13.05.2024.

⁷ „Konstytucja o liturgii świętej”, dostęp: 23.09.2023, <http://ptm.rel.pl/files/swii/139-sacrosantum-concilium.pdf>.

(brzmieniowego) dziedzictwa kulturowego⁸. Organy łączą w sobie sztukę i piękno rzemiosła artystycznego oraz monumentalność brzmienia, dzięki czemu instrument ten jest w stanie wypełnić każdą przestrzeń, a tym samym nadać jej nowy wymiar percepcji⁹. Organy są też bogatym obszarem badawczym, podlegającym różnorodnym interpretacjom¹⁰. W 2017 r. UNESCO doceniło umiejętności budownictwa organowego i ich przekaz międzypokoleniowy oraz muzykę organową jako uniwersalny język, sprzyjający porozumieniu międzyreligijnemu poprzez wpis rzemiosła i muzyki organowej (*Organ craftsmanship and music*) w Niemczech na Reprezentatywną Listę Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego Ludzkości¹¹. W ten sposób dostrzeżono wielowiekowe dziedzictwo organowe nie tylko jednego kraju, ale także całego świata, i rozpoznano jego wkład w zrównoważony rozwój¹².

Dotychczas nie podejmowano kompleksowych badań nad festiwalami organowymi/muzyki organowej. Można jedynie znaleźć wzmianki o nielicznych festiwalach organowych w obrębie opracowań dotyczących festiwali muzycznych¹³ oraz wyceny dziedzictwa kulturowego¹⁴. Dlatego podjęte badania mają wypełnić lukę badawczą. Celem artykułu jest przedstawienie wyników badań dotyczących organizacji i zarządzania festiwalami organowymi w Polsce.

---

⁸ Sebastian BERNAT, „Pipe organ and organ music in Poland as a part of world heritage”, *Muzeologia a kultúrne dedičstvo* 10, nr 2 (b.d.): 23-42, <https://doi.org/10.46284/mkd.2022.10.2.2>; Mario ŠERCER i Zlatica KAVIĆ, „The organ – queen of instruments and part of cultural heritage”, *Economy of eastern Croatia yesterday, today, tomorrow* 2 (2013): 266-73.

⁹ Petr KOUKAL, *Problematika restaurování zvuku varhan* (Praha: Národní památkový ústav. Akademie múzických umění, 2017).

¹⁰ Marek URBAŃCZYK, *Ochrona i konserwacja organów zabytkowych na tle rozwoju sztuki organmistrzowskiej: wybrane problemy* (Katowice: Akademia Muzyczna im. Karola Szymanowskiego, 2010).

¹¹ „Intangible Cultural Heritage. Organ craftsmanship and music”, dostęp: 23.09.2023, <https://ich.unesco.org/en/RL/organ-craftsmanship-and-music-01277>.

¹² Martin GERNER, „Her majesty, the queen of sounds: Cultural sustainability and heritage in organ craftsmanship and music”, *International Journal of Cultural Property* 28, nr 2 (2021): 285-310, <https://doi.org/10.1017/S094073912100014X>.

¹³ Sebastian BERNAT, „Lubelskie festiwale muzyczne jako element produktu turystycznego miasta”, w: *Badania geograficzne w poznawaniu środowiska* (Lublin: PTG, UMCS, 2004), 647-52; „Oddziaływanie festiwali na polskie miasta”, dostęp: 12.12.2023, <https://nck.pl/badania/raporty/oddziaływanie-festiwalu-na-polskie-miasta-studium-kompetencji-kadr-sektora-kultury-oraz->.

¹⁴ Ana BEDATE, Luis César HERRERO i José Ángel SANZ, „Economic valuation of the cultural heritage: application to four case studies in Spain”, *Journal of Cultural Heritage* 5, nr 1 (2004): 101-111, <https://doi.org/10.1016/j.culher.2003.04.002>.

Zauważyć należy, że festiwale muzyczne stanowią coraz ważniejszą część sektora kulturalnego¹⁵. Ponadto są cykliczną okazją do spotkania ludzi z różnych środowisk oraz bezpośredniego poznania kultur różnych kręgów i regionów. Mogą też służyć jako przedmiot badań rozwijających się społeczeństw. Są odzwierciedleniem szerszych zmian społecznych, ale mogą również takie zmiany powodować. Festiwale oddziałują także na przestrzeń, choćby poprzez lokalną infrastrukturę. Zjawisko związane ze wzrostem liczby festiwali i ich wpływem na kulturę i przestrzeń, określane jako festiwalizacja, jest jednym z ciekawszych zjawisk we współczesnym świecie¹⁶. Festiwalizacja prowadzi do „utowarowienia” kultury¹⁷, ale jest także odzwierciedleniem wzrostu znaczenia funkcji kulturalno-rozrywkowej i rozwoju sektora kreatywnego w miastach¹⁸. Festiwale ożywiają kulturalnie miasta, przyczyniają się do podejmowania przedsięwzięć służących utrzymaniu i poprawie materialnej substancji miejsc, obiektów i miejscowości, ich rewitalizacji; są przyczyną i katalizatorem powstawania rozmaitych pożądaných relacji społecznych, inicjują i ogniskują procesy rozwoju społecznego, pozytywnie oddziałują na żywotność i aktywność lokalnej społeczności, przyciągają turystów, mogą mieć wpływ na pozytywne zmiany w estetyce przestrzeni¹⁹.

Według W. Kuligowskiego festiwalizacja (rozważana w kontekście przemysłów kultury i makdonaldyzacji) w drugiej dekadzie XXI w. przejęła wszelkie formy aktywności kulturalnej w Polsce²⁰. Faktyczna liczba festiwali jest jednak trudna do oszacowania. W 1989 r. rozpoczął się proces transformacji polityczno-gospodarczej, która warunkowała większe otwarcie na kulturę globalną. Miało to wpływ również na festiwale muzyczne, obejmujące różnorodne gatunki muzyczne, w których zaczęli brać udział artyści z całego świata.

Polska jest krajem o znaczących zasobach dziedzictwa organowego – od dobrze zachowanych historycznych organów i muzyki organowej po bogatą

---

¹⁵ Karolina GOLEMO i Marta KUPIS, *Space of Diversity? Polish Music Festivals in a Changing Society* (Kraków: Jagiellonian University Press, 2023).

¹⁶ Andy BENNETT, Jody TAYLOR i Ian WOODWARD, *The Festivalization of Culture* (Ashgate, 2014), 10.4324/9781315558189.

¹⁷ Waldemar KULIGOWSKI, „Ludzie, sztuka, pieniądze. Festiwalizacja w Polsce”, *Czas Kultury*, nr 4 (2013): 4-15.

¹⁸ Waldemar CUDNY, *Festivalisation of Urban Spaces. Factors, Processes and Effects* (Springer International Publishing, 2016).

¹⁹ Armin Mikos ROHRSCHEIDT, *Zarządzanie w turystyce kulturowej*, t. 2. *Obszary, relacje, oferta* (Poznań: Bogucki Wydawnictwo Naukowe, 2020).

²⁰ Waldemar KULIGOWSKI, „Jak robić odpowiedzialne festiwale?”, dostęp: 23.09.2023, <https://zaiks.org.pl/artykuly/2022/sierpień/jak-robic-odpowiedzialne-festiwale>, 10.08.2022.

tradycję budowy organów i organizacji festiwali organowych²¹. Wpływają na to uwarunkowania historyczne, kulturowe i przyrodnicze. W ciągu dziejów Kościół katolicki odgrywał ważną rolę w dzisiejszych granicach Polski, natomiast na terenach byłego zaboru pruskiego dominowały wpływy Kościołów protestanckich. W obu przypadkach organy piszczalkowe pełniły ważną funkcję instrumentu towarzyszącego liturgii. Mimo komunistycznej dominacji w drugiej połowie XX w. z krajobrazu polskich miast i wsi nie zniknęły religie i miejsca kultu, a po upadku komunizmu z wielkim rozmachem odrodziła się tradycja organowa. Niestety brakuje informacji o liczbie odbywających się w Polsce festiwali organowych. W bazie Polskiego Centrum Informacji Muzycznej (POLMIC) zidentyfikowano kilkanaście tego typu imprez²². Jednak baza ta jest nieaktualna, zawiera dane z 2015 r. Natomiast kategoria „Festiwale muzyki organowej w Polsce” w Wikipedii obejmuje tylko 10 wydarzeń²³. Ponadto istnieje grupa społecznościowa na Facebooku dedykowana koncertom organowym²⁴. Grupa ma na celu stworzenie pewnego rodzaju przewodnika po organowym życiu koncertowym w Polsce. Do współtworzenia grupy zapraszani są zarówno organizatorzy festiwali, koncertów muzyki organowej (solowej i nie tylko), ich wykonawcy, jak również melomani, którzy wiedzą o tego rodzaju wydarzeniach lub poszukują wydarzeń z zakresu muzyki organowej. Niestety informacje o festiwalach organowych/muzyki organowej nie są tu zbyt liczne. Lepsze rezultaty w poszukiwaniu wiedzy na ten temat można osiągnąć w odniesieniu do konkretnych festiwali, dla których przygotowane są odpowiednie strony internetowe. Niestety nie pozwala to na syntezę informacji o wszystkich festiwalach organowych w Polsce z uwagi na liczne wydarzenia, o których nie informuje się w Internecie. Pewne możliwości tworzenia listy festiwali organowych/muzyki organowej stwarzają programy dotacyjne Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego (np. Muzyka, Kultura Dostępna). W zestawieniach przedstawiających wyniki naboru do poszczególnych edycji każdego z programów są także takie wydarzenia.

²¹ Nie znamy dokładnej liczby organów historycznych w Polsce. Szacuje się, że jest to około 10 000 instrumentów. Karty ewidencyjne zabytkowych organów posiada 5 138 obiektów, zaś wpisy do rejestru zabytków nie zostały jeszcze oszacowane. Zadania dokumentacji historycznych organów w Polsce podjął się zespół ds. historycznych organów, który powstał w 2023 r. w Narodowym Instytucie Dziedzictwa, <https://nid.pl/2023/12/12/nowy-zespol-w-narodowym-instytucie-dziedzictwa/>.

²² „Polskie Centrum Informacji Muzycznej”, dostęp: 25.10.2023, <https://www.polmic.pl/pl/encyklopedia/rzeczowe/festiwale>.

²³ „Festiwale muzyki organowej w Polsce”, dostęp: 23.09.2023, https://pl.wikipedia.org/wiki/Kategoria:Festiwale_muzyki_organowej_w_Polsce.

²⁴ „Koncerty organowe w Polsce”, dostęp: 25.10.2023, <https://www.facebook.com/groups/koncertyorganowe/>.

Podsumowując, należy zauważyć, że choć festiwale organowe/muzyki organowej są powszechnie organizowane w Polsce to ich liczba nie została dotychczas oszacowana. Niemniej jednak założyć należy, że są one istotną częścią życia kulturalnego i mają wpływ na wiele sfer. Zamiarem autora niniejszego artykułu nie jest tworzenie bazy wydarzeń tego rodzaju, ale rozpoznanie wybranych aspektów ich organizacji i zarządzania. Postępowanie badawcze miało wykazać m.in., jakie przesłanki towarzyszyły powstaniu festiwalu, jakie problemy wystąpiły dotychczas podczas organizacji, jakie wydarzenia towarzyszą koncertom, na czym polega unikatowość/wyjątkowość festiwalu, jak organizatorzy postrzegają oddziaływanie wydarzenia na przestrzeń, rozwój lokalny i regionalny oraz czy w organizację festiwalu zaangażowane są lokalne społeczności. Dodatkowo zwrócono uwagę na wpływ pandemii COVID-19 na organizację festiwali oraz rolę interpretacji dziedzictwa.

MATERIAŁY I METODY

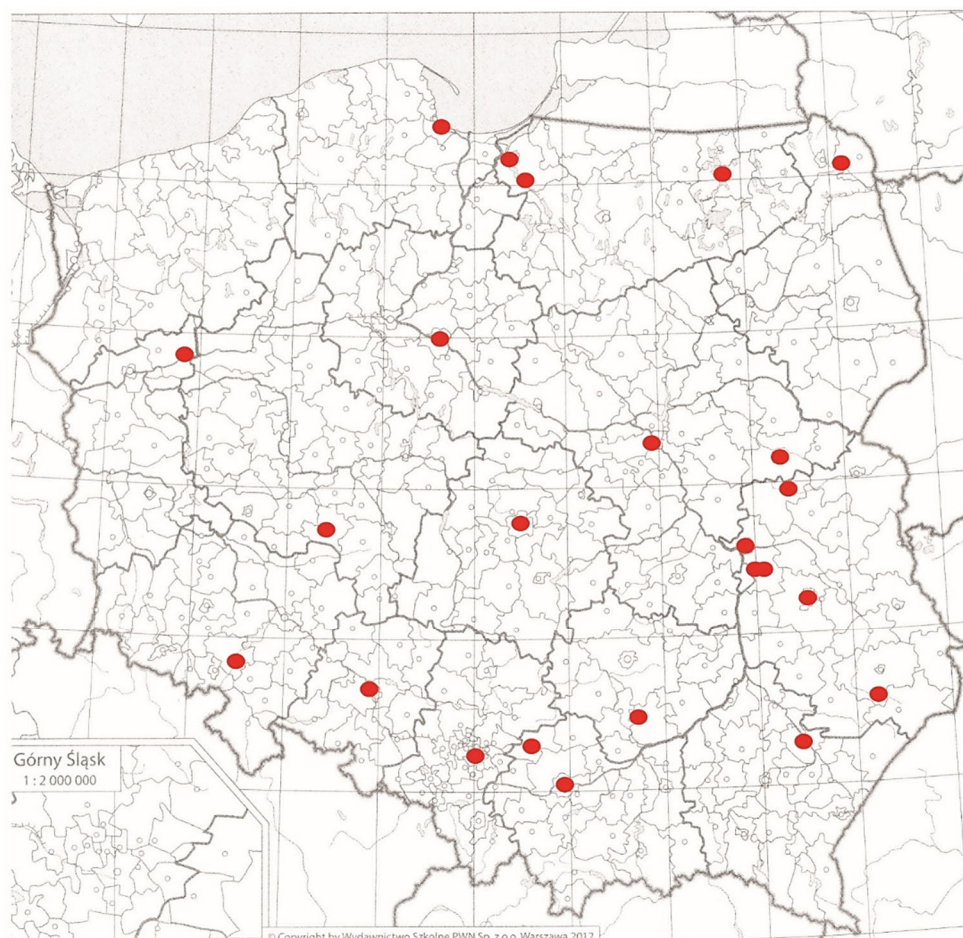
W badaniach, przeprowadzonych pod koniec 2023 r. i na początku 2024 r., wykorzystano metodę sondażu diagnostycznego skierowanego do organizatorów festiwali organowych w Polsce. Dodatkowo w badaniach uwzględniono materiały wtórne (głównie dostępne w Internecie). Poza danymi jakościowymi pozyskano także dane ilościowe (wartości w % badanych festiwali; 100% = 27 festiwali), dzięki czemu podjęty temat zostanie ukazany wieloaspektowo.

Badanie dotyczyło wybranych festiwali organowych w Polsce. Zaproszenie do udziału w badaniu skierowano do organizatorów 50 festiwali organowych. W ich wyborze kierowano się bazą POLMIC oraz obecnością informacji (w tym adres e-mailowy organizatorów) na temat festiwali w Internecie. Wybrano przede wszystkim festiwale, których zorganizowano co najmniej trzy edycje (wyjątek stanowił Elbląski Festiwal Organowy, uwzględniony w badaniach ze względu na szeroki zasięg). W tym celu wykorzystano przeglądarkę Google i e-mail. W odpowiedzi na rozesłane zaproszenie do udziału w badaniach zebrano informacje o 27 festiwalach (ryc. 1). W wielu przypadkach e-mail do organizatorów rozsyłano trzykrotnie, by uzyskać jak największą liczbę odpowiedzi. W efekcie otrzymano odpowiedzi na temat następujących festiwali: Elbląski Festiwal Organowy, Festiwal Muzyka Organowa w Katedrze (Katowice), Festiwal Muzyki Kameralnej i Organowej „Kamedulskie Wigry”, Festiwal Muzyki Organowej i Kameralnej „Per Artem

ad Astra” (Krasnobród), Festiwal Muzyki Organowej i Kameralnej w Dreźnie, Festiwal ORGANY PLUS+ (Gdańsk), Jesień Organowa Busko-Zdrój–Skalbmierz–Miechów, Lato Organowe w Krotoszyńskiej Bazylice, Lubelska Wiosna Organowa, Mariackie Koncerty Organowe (Kraków), Międzynarodowe Dni Muzyki Organowej w Olkuszu, Międzynarodowy Festiwal Młodych Organistów im. Śląskich Muzyków Kościelnych (Opole i diecezja opolska), Międzynarodowy Festiwal Muzyki Organowej i Kameralnej w Giżycku, Międzynarodowy Festiwal Muzyki Organowej i Kameralnej w Leżajsku, Międzynarodowy Festiwal Muzyki Organowej i Kameralnej w Łukowie, Międzynarodowy Festiwal Muzyki Organowej „Organy Archikatedry” w Warszawie, Międzynarodowy Festiwal Muzyki Organowej w Oliwie (Gdańsk), Międzynarodowy Festiwal Muzyki Organowej w Puławach, Międzynarodowy Festiwal Organowy im. Christiana Schlägla (Świdnica), Międzynarodowe Koncerty Festiwalowe (Końskowola), Międzynarodowe Spotkania z Muzyką Organową w Dęblinie, Organowe Siedlce, Organy Solo i Kameralnie (Łódź), Pasłęcki Festiwal Organowy, Świętojańskie Koncerty Organowe im. Mariana Dorawy (Toruń), Świętokrzyskie Koncerty Muzyki Organowej i Kameralnej (Lublin), Zaduszki Organowe im. prof. Jana Jargonia (Kraków). Ponieważ wymienione festiwale uwzględniają prawie wszystkie województwa Polski, zarówno duże miasta, jak i małe ośrodki, to badaną grupę można uznać za reprezentatywną, tym bardziej, że nie jest znana liczba wszystkich festiwali organowych (muzyki organowej) w Polsce.

W badaniach wykorzystano kwestionariusz składający się z 33 pytań, głównie otwartych. W szczególności zapytano m.in. o to, jakie przesłanki towarzyszyły powstaniu festiwalu, jakie problemy wystąpiły dotychczas podczas jego organizacji, jakie wydarzenia towarzyszą koncertom, na czym polega unikatowość/wyjątkowość festiwalu, jak organizatorzy postrzegają oddziaływanie wydarzenia na przestrzeń, rozwój lokalny i regionalny, czy w organizację festiwalu zaangażowane są lokalne społeczności, czy/w jaki sposób interpretowane jest dziedzictwo kulturowe oraz czy pandemia COVID-19 wpłynęła na organizację festiwalu. W kilku pytaniach posłużono się skalą 5-stopniową (1 – wpływ bardzo mały, 5 – wpływ bardzo duży) oraz dodatkowo poproszono o uzasadnienie odpowiedzi (w jaki sposób?) oraz wykazanie, na jakiej podstawie to oceniono. Pozostałe pytania miały w większości charakter danych ogólnych (lokalizacja, instrument, rok pierwszej edycji, częstotliwość, czas trwania jednej edycji, średnia liczba uczestników i koncertów w jednej edycji, rodzaj koncertów, wstęp na koncerty, organizatorzy i współpraca z innymi podmiotami, źródło finansowania, zasięg oddziaływania, strona www lub

adres portalu społecznościowego, sposób promocji, transmisja koncertów). W przypadku odpowiedzi na pytania otwarte przeprowadzono analizę treści, na podstawie której zestawiono powtarzające się odpowiedzi. Ponadto zdecydowano się przytoczyć wybrane wypowiedzi dotyczące wpływu festiwalu na przestrzeń.

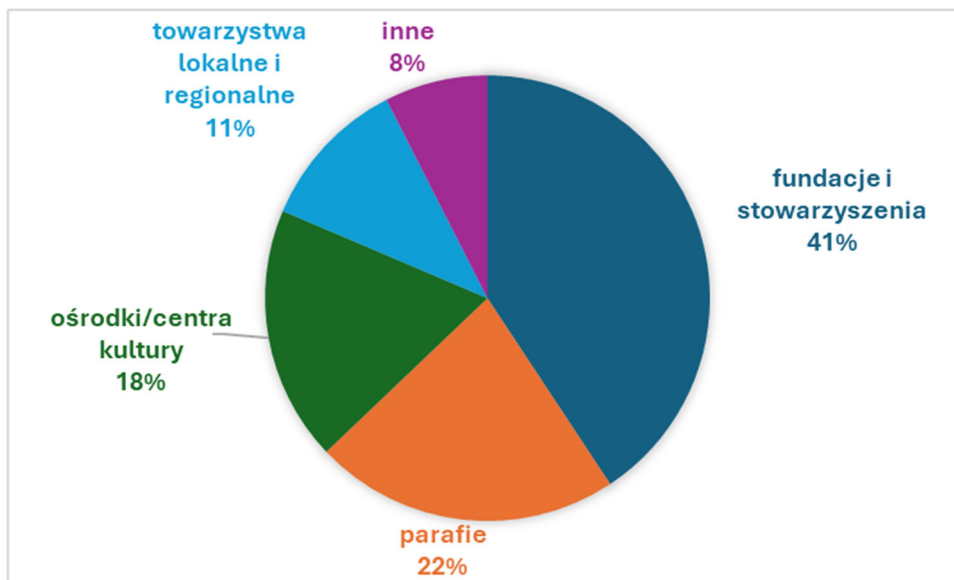
Ryc.1. Lokalizacja badanych festiwali (opracowanie własne)

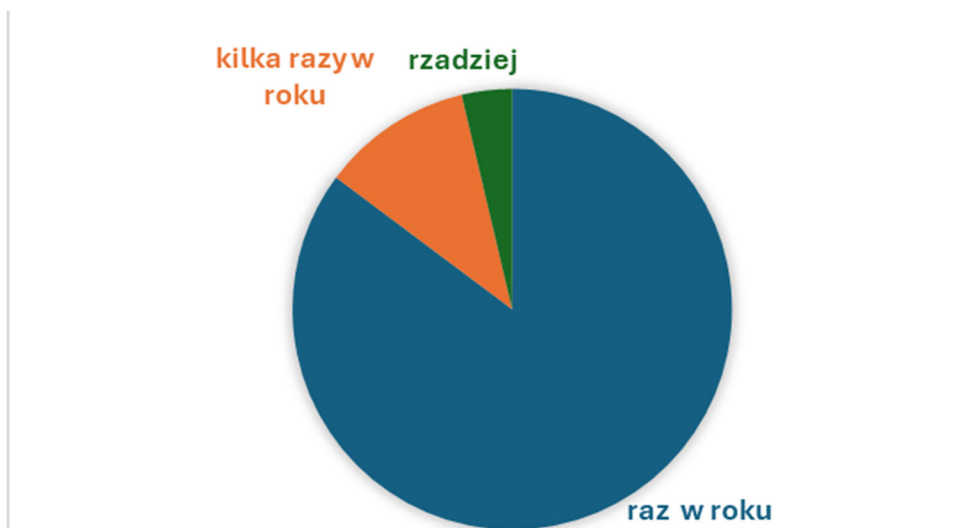
WYNIKI BADAŃ

Wśród badanych festiwali organowych dominują festiwale organizowane w zabytkowych kościołach (81,5%), w tym wpisanych na listę UNESCO i listę pomników historii. Muzyka wykonywana jest głównie na zabytkowych instrumentach organowych (63%); najstarszy z nich to organy w Olkuszu zbudowane w latach 1611-1631. Są to instrumenty o zróżnicowanej wielkości i stylistyce.

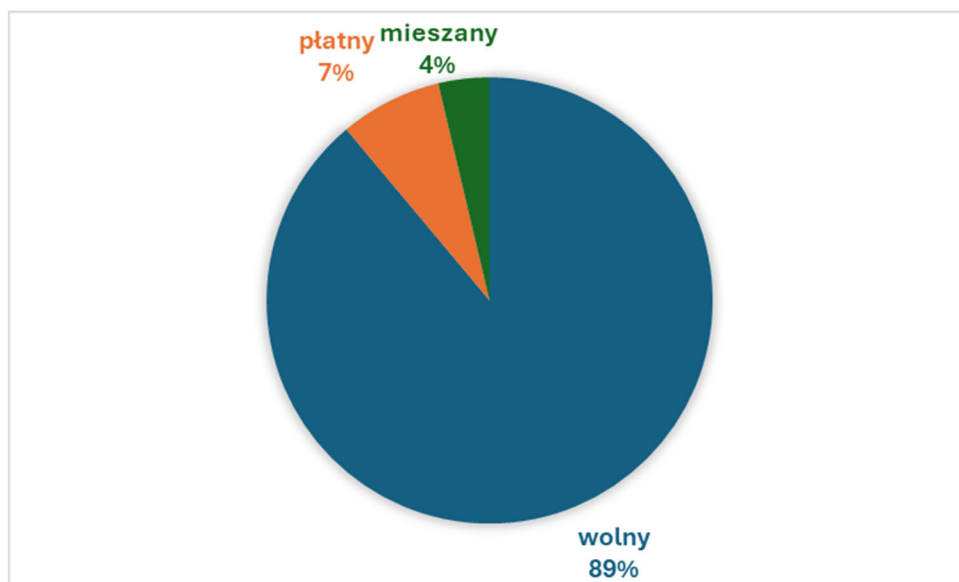
Najstarszy z badanych festiwali organizowany jest od 1958 r. (Gdańsk-Oliwa), zaś najmłodszy od 2023 r. (Elbląg). W zdecydowanej większości rozpoczęto je organizować w XXI w. Ich głównymi organizatorami są najczęściej fundacje i stowarzyszenia. Ponadto w organizację zaangażowane są parafie, ośrodki/centra kultury, lokalne i regionalne towarzystwa (ryc. 2.). Festiwale organowe są najczęściej organizowane raz w roku i trwają od dwóch dni do kilku miesięcy (koncerty odbywają się w różnych odstępach czasowych, od jednego dnia po jeden miesiąc) (ryc. 3.). Wstęp na koncerty jest zazwyczaj wolny (ryc. 4.) Festiwale odbywają się głównie w miesiącach letnich (czerwiec–wrzesień) z kulminacją w sierpniu (51,9%). Okresem bez festiwali są miesiące zimowe (grudzień–marzec). W jednej edycji festiwalu uczestniczyło od 80 do 5000 słuchaczy. W zdecydowanej większości festiwali dominują recitale organowe (96,3%). Dość licznie organizowane są także koncerty kameralne i orkiestrowe (70,4%) oraz chóralne (22,2%). Rzadko odbywają się wydarzenia edukacyjne i specjalne koncerty dla dzieci. Jednak wśród wydarzeń towarzyszących zdarzają się m.in. spacer historyczny, zwiedzanie kościoła i organów, lekcje dla grup zorganizowanych, wystawy, warsztaty muzyczne, konkursy dla młodych organistów, kursy mistrzowskie, liturgie z muzyką chóralną, projekcje filmów, spektakle teatralne, konferencje/sesje naukowe i wydawane są publikacje.

Ryc. 2. Zestawienie odpowiedzi organizatorów festiwalu organowych na pytanie o głównych organizatorów (opracowanie własne)

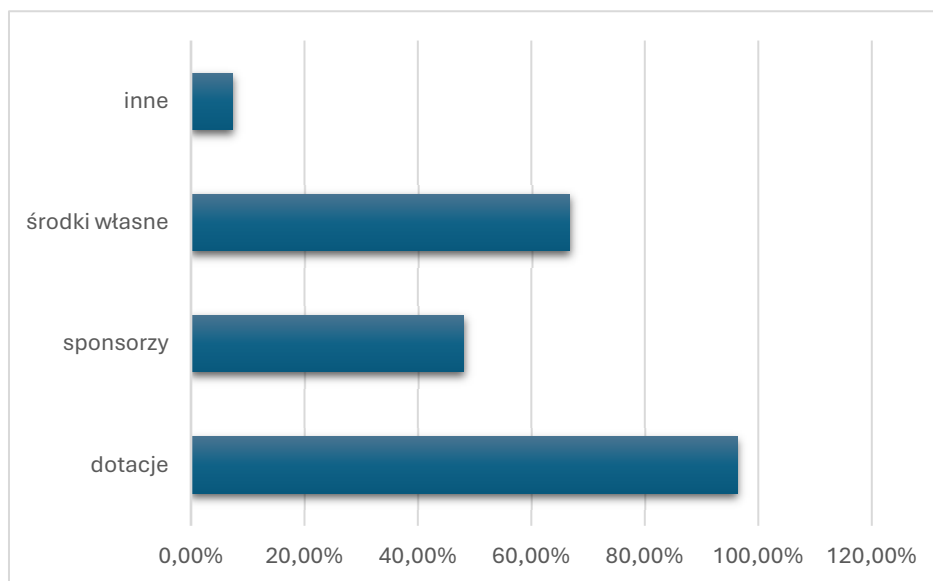
Ryc. 3. Zestawienie odpowiedzi organizatorów festiwalu organowych na pytanie o częstotliwość organizacji festiwalu (opracowanie własne)

Ryc. 4. Zestawienie odpowiedzi organizatorów festiwali organowych na pytanie o rodzaj wstępu na koncerty (opracowanie własne)

Większość festiwali posiada dedykowane im strony internetowe (84,6%) i nie prowadzi transmisji koncertów (57,7%). W przypadku 34,6% badanych festiwali transmituje się koncerty w Internecie, 26,9% w obiekcie, a tylko 3,8% w radio i/lub telewizji. Jako sposoby promocji najczęściej wykorzystywane są plakaty i Internet (100%), radio/telewizja (85,2%), broszury/foldery (77,8%). Wśród źródeł finansowania zdecydowanie dominują dotacje oraz

środki własne. Sponsorzy mieli udział w finansowaniu prawie połowy badanych festiwali (ryc. 5.).

Ryc. 5. Zestawienie odpowiedzi organizatorów festiwali organowych na pytanie o źródła finansowania festiwalu (opracowanie własne)

Unikatowość/wyjątkowość festiwali według organizatorów związana jest przede wszystkim z wyjątkowością, zabytkowością instrumentu i kościoła, w którym się znajduje. Poza tym podkreślano często wyjątkowość programu (repertuaru) oraz promocję młodych organistów. W pojedynczych przypadkach zwrócono uwagę m.in. na wsparcie wielu mecenasów i darczyńców, bogactwo patronatów honorowych, inicjowanie wydarzeń przez miejscowego proboszcza, wykonywanie wspólnej fotografii słuchaczy z artystami i organizatorami, które umieszczane są w relacjach z koncertów, prezentację innych instrumentów muzycznych (np. fisharmonii, liry korbowej, klawesynu, piły, cytry), profesjonalny komentarz podczas koncertów, bezpłatne wydawnictwa, organizację festiwalu w czasie święta (dni) miasta.

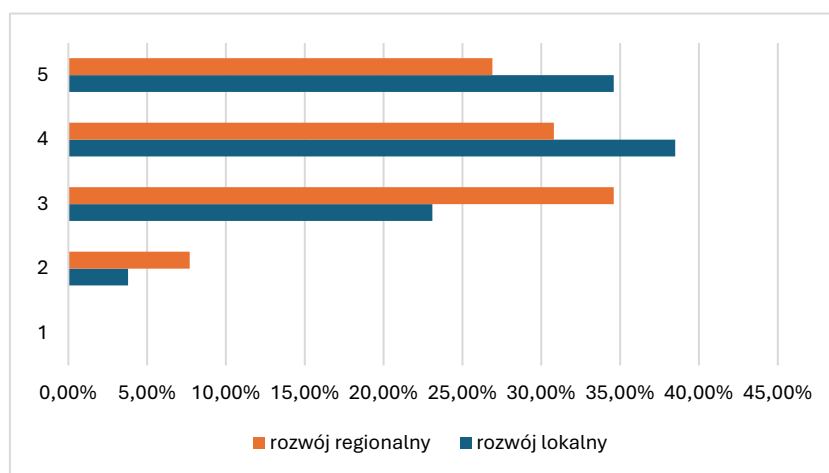
Jako przesłanki organizacji festiwalu najczęściej wymieniano prezentację unikatowego instrumentu (w tym efektów prac organmistrzowsko-konserwatorskich), wzbogacenie oferty kulturalnej miasta i regionu (ożywienie życia muzycznego parafii i miasta), nawiązanie do tradycji organowych i humanistycznych.

Ponadto zwrócono uwagę m.in. na pasję i potrzebę dzielenia się nią, stworzenie możliwości prezentacji muzyki organowej oraz promocję organów i muzyki organowej wśród młodych organistów.

Wśród problemów, które wystąpiły dotychczas w organizacji festiwali, zdecydowanie najczęściej wymieniano problemy w uzyskaniu odpowiedniego dofinansowania. Zwrócono uwagę, że finansowanie z dotacji jest nieprzewidywalne. Terminy rozstrzygnięcia konkursów nie są dotrzymywane przez instytucje kultury, skutkiem czego ciężko zaplanować budżet. Ponadto podkreślano, że zainteresowanie potencjalnych sponsorów zaangażowaniem się w dofinansowanie jest zbyt małe, brakuje zrozumienia wśród urzędników oddelegowanych do współpracy i następuje ciągle zmniejszanie dotacji na wydarzenie. Dodatkowo zauważono niedobór kadr (osób pomagających w organizacji). Bardzo rzadko zwracano uwagę na problemy związane z koordynacją terminów, odwołanie swojego udziału przez artystów z powodów losowych, zły stan techniczny dostępnych instrumentów oraz niewystarczającą promocję. Tylko w przypadku 22,2% festiwali zaznaczono, że problemy nie wystąpiły.

Lokalne społeczności są dość często angażowane w akcję organizacyjną (48,1%). Formami zaangażowania są m.in.: kolportaż plakatów, pomoc przy organizacji, promocji lokalnej oraz prowadzenie dokumentacji finansowej, zapewnienie wyżywienia uczestników, sponsorowanie.

Według większości organizatorów festiwale wpływają na rozwój lokalny (dominuje stopień 4 i 5) (ryc. 6.). Natomiast wpływ na rozwój regionalny jest słabszy (dominuje stopień 3). W uzasadnieniu wskazywano m.in. zaangażowanie w organizację lokalnej społeczności, parafii, sponsorów, wpisanie imprezy w strategię rozwoju gminy i zainteresowanie festiwalem grupy stałych słuchaczy (z miasta i regionu), którzy biorą udział niemalże w każdym koncercie.

Ryc. 6. Zestawienie odpowiedzi organizatorów festiwali organowych na pytanie „W jakim stopniu festiwal wpływa na rozwój lokalny i regionalny?” (opracowanie własne)

Ocena wpływu na przestrzeń dla części organizatorów okazała się bardzo trudnym zadaniem (zwrócono uwagę, że pytanie jest niezrozumiałe). Stopień wpływu jest oceniany różnie; najwięcej organizatorów wskazało stopień 4 (ryc. 7.). W uzasadnieniu podkreślano m.in., że:

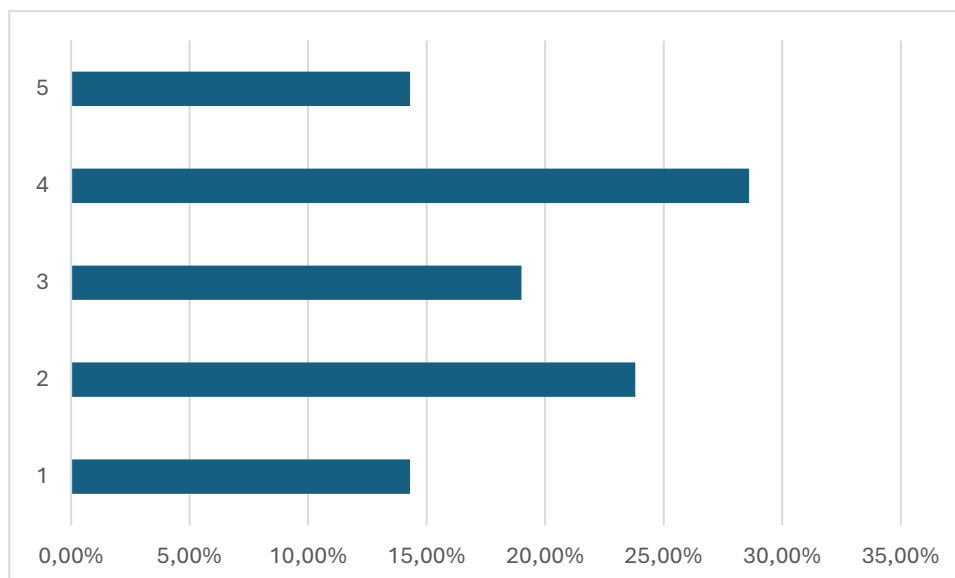
– „Festiwal wpływa na rozwój turystyki w mieście, czego dowodem jest wysoka frekwencja przekładająca się na rozwój sieci hoteli i gastronomii”.

– „Festiwal jest im [mieszkańcom] znany i jeżeli nawet nie uczestniczą w koncertach, wiedzą o nim. Czyli – w świadomości powszechnej społeczeństwa [...] zaistniał on”.

– „Mimo uczestnictwa stałych słuchaczy nie można powiedzieć, że oddziaływanie festiwalu jest szerokie. Jest to jednak związane z charakterem muzyki poważnej, która jest jednak sztuką dla wybranych odbiorców o określonej wrażliwości. Nigdzie nie jest ona masowa”.

– „Trudno stwierdzić, jak oddziałuje na przestrzeń, ale myślę, że gdy pojawiają się w całym mieście plakaty i przy katedrze banery promujące koncerty, to jakieś oddziaływanie w przestrzeni jest”.

– „Muzyka rozbrzmiewająca we wnętrzu sakralnym jest słyszalna na zewnątrz”.

Ryc. 7. Zestawienie odpowiedzi organizatorów festiwalu organowych na pytanie „W jakim stopniu festiwal oddziałuje na przestrzeń?” (opracowanie własne)

Według większości organizatorów (88%) w czasie festiwalu interpretowane jest dziedzictwo kulturowe, m.in. poprzez autorską interpretację wykonywanej muzyki przez artystów, treści przekazywane przez konferansjera (prezentacja sylwetki kompozytorów, utworów, instrumentu, obiektu, w którym się znajduje), dobór programu (muzyka miejscowych kompozytorów, dostosowanie repertuaru do instrumentów pod względem stylowym) oraz wzbogacenie koncertu przez poezję związaną z miastem lub regionem i prelekcje upowszechniające lokalną historię.

Wpływ pandemii COVID-19 na organizację festiwalu został zauważony przez większość organizatorów. Tylko ośmiu uznało, że nie było oddziaływania. Wśród odpowiedzi pozytywnych wymieniano: festiwal nie odbył się (18,5%), przeniesiono wydarzenie lub jego elementy do Internetu – transmisje on-line koncertów, promocja (18,5%), zredukowano liczbę koncertów (14,8%), przeniesiono festiwal z wiosny na jesień (7,4%). Ponadto zwrócono uwagę, że słuchacze musieli wypełniać oświadczenia o stanie zdrowia i nosić maski ochronne oraz zachowywano limity uczestników (m.in. udostępniano bezpłatne wejściówki), zrezygnowano z drukowania plakatów, ograniczono festiwal jedynie do recitali organowych (nie było koncertów kameralnych). W przypadku jednego festiwalu podkreślono, że pandemia zachwiała finansowanie festiwalu i dotyczy to kilku jego edycji. Zauważono też, że w 2021 r.

zmniejszyła się znacząco liczba słuchaczy, ale potem gwałtownie wzrosła, osiągając w roku 2023 wartość rekordową, nienotowaną dotychczas.

DYSKUSJA

Badania dotyczyły festiwalu organowych w Polsce jako przykładu festiwalu muzycznych (muzyki klasycznej). Pomimo ich powszechności, nie prowadzono dotychczas kompleksowych analiz dotyczących ich funkcjonowania. W świetle badań polskiego rynku muzycznego przeprowadzonych w latach 2016-2018, pomimo dużego zainteresowania mediów, jakim się cieszą festiwale muzyczne, istnienia specjalistycznych stron internetowych i opracowań zawierających informacje o festiwalach muzycznych, okazało się, że trudno uzyskać kompletne dane dotyczące tego segmentu rynku muzycznego; nie ma jednego podmiotu, który kompleksowo publikowałby odpowiednie dane²⁵. W przypadku badanych festiwalu organowych sytuacja jest podobna. Również wyniki badań festiwalu muzyki klasycznej są zbieżne z wynikami badań festiwalu organowych zaprezentowanymi w artykule.

W świetle *Rocznika Kultury Polskiej* (2022) w koncertach muzyki klasycznej w 2019 r. uczestniczyło tylko 5% mieszkańców wsi, 5,4% miast poniżej 20 tys. mieszkańców, 11,2% 100-199 tys., 17,3% 200-499 tys., 14,3% powyżej 500 tys. mieszkańców²⁶. W kwestii dostępu do kultury najlepiej wypadły miasta wojewódzkie, a uczestnictwo w kulturze zwiększa się wraz ze wzrostem liczby mieszkańców. Najlepszym wytłumaczeniem rzadszego uczestnictwa mieszkańców wsi i małych miast jest ograniczona oferta kulturalna w miejscu zamieszkania i wysokie koszty dojazdu do większych miejscowości. Ponadto wskazuje się na brak przygotowania publiczności do recepcji dzieła muzycznego i niewielkie zainteresowanie tym gatunkiem muzyki. Odbiorcy obawiają się konfrontacji z nieznanym, a jednocześnie, kiedy to następuje, doceniają taką muzykę i szukają kolejnych możliwości jej posłuchania. Dlatego podkreśla się, że ważne są rozmowy z mieszkańcami i poznawanie ich preferencji, a także nastawienia do prezentowanej muzyki. Istotne są także niepoliczalne elementy wydarzeń, wzbudzanie zainteresowania, inspirujące spotkania i rozmowy artystów z publicznością oraz wyjątkowa atmosfera.

²⁵ Jakub SOKOŁOWSKI, Wojciech HARDY, Piotr LEWANDOWSKI, et al., *A comprehensive study of the Polish music market* (Warszawa: Instytut Badań Strukturalnych, 2019).

²⁶ „Zainteresowanie muzyką klasyczną i tańcem współczesnym na obszarach pozametropolitalnych”, *Rocznik Kultury Polskiej* 2022: 229-236.

Natomiast w świetle raportu „Muzyczne wybory młodzieży” (2021) muzyka klasyczna (w tym organowa) nie cieszy się zainteresowaniem wśród młodzieży, tylko 4% wymienia ją jako najpopularniejszą, a tylko 9% deklaruje, że jej słucha; najczęściej jest wskazywana przez badanych ze starszej grupy wiekowej (15-17 lat)²⁷. Muzyka jest jednak istotną częścią życia nastolatków, ponieważ stwarza okazję do rozwijania emocji i budowania tożsamości. Treść kulturowa nie jest dla nich tak znacząca, jak sieć społeczna tworzona podczas takich wydarzeń²⁸. Festiwale muzyki klasycznej (w tym organowej) nie stwarzają takich możliwości, jak festiwale masowe w odniesieniu do tworzenia więzi, integracji i zabawy, przez co nie są tak popularne. W świetle badań polskiego rynku muzycznego przeprowadzonych w latach 2016-2018 muzyka klasyczna, z wynikiem 15%, zajęła szóste miejsce w rankingu najpopularniejszych gatunków muzycznych (po popie, disco polo, rocku, muzyce filmowej i muzyce relaksacyjnej). Najczęściej słuchają jej kobiety, osoby w wieku 65 lat i więcej, mieszkańcy dużych miast i osoby z wyższym wykształceniem. Tylko 8% ankietowanych jako główne źródło muzyki wskazało koncerty. Odpowiedzi tej najczęściej udzielali ludzie młodzi. Udział koncertów jako najpowszechniejszego sposobu słuchania muzyki spada wraz z wiekiem i osiąga najniższą wartość w grupie wiekowej 35-44 lata. Następnie można zaobserwować względny wzrost odsetka w najstarszych grupach wiekowych²⁹.

Badania 390 festiwali na całym świecie wykazały, że najstarsze wydarzenia (o długich tradycjach) zwykle odbywają się w szczycie sezonu letniego, zmuszając organizatorów młodszych festiwali do planowania w miesiącach bezpośrednio poprzedzających lub następujących po nich. Dostrzeżono również, że najmłodsze festiwale w większym stopniu korzystają z technologii komunikacji cyfrowej i bardziej angażują się we współpracę z władzami lokalnymi lub z innymi festiwalami³⁰. Ponadto zwrócono uwagę na dwa sposoby interpretacji przenikania się festiwali ze swoimi terytoriami. Pierwsza, bardziej pozytywna interpretacja zakłada, że festiwale mają pełnić funkcję narzę-

²⁷ „Muzyczne wybory młodzieży”. Komunikat z badań Narodowego Centrum Kultury”, 2021, <https://nck.pl/upload/2021/02/komunikat-muzyczne-wybory-mlodziezy2020.pdf>.

²⁸ Maarit KINNUNEN, Harri HOMI i Antti HONKANEN, „Social Sustainability in Adolescents’ Music Event Attendance”, *Sustainability* 12, nr 22 (12 listopad 2020): 9419, <https://doi.org/10.3390/su12229419>.

²⁹ SOKOŁOWSKI, HARDY, LEWANDOWSKI et al., *A comprehensive study of the Polish music market*.

³⁰ Emmanuel NÉGRIER, Lluís BONET i Michel GUÉRIN, *Music Festivals, a Changing World. An International Comparison* (Paris: Éditions Michel de Maule, 2013), <https://www.ub.edu/cultural/wp-content/uploads/2018/10/NEGRIER-BONET-GUERIN-2013-Music-Festivals-a-changing-world.-An-international-comparison.pdf>.

dzia rozwoju działalności kulturalnej na terytorium, na którym brakuje obiektów kulturalnych lub regularnego sezonu kulturalnego, umożliwiając dotarcie do publiczności, która w przeciwnym razie nie miałaby możliwości uczestniczenia w tych wydarzeniach. Istnieje jednak znacznie mniej optymistyczna interpretacja, zgodnie z którą część władz lokalnych nalega na tworzenie festiwalu, aby uniknąć inwestowania w realną politykę kulturalną. Festiwale są bowiem mniej wymagające niż bezpośrednie inwestycje w całoroczną działalność kulturalną, wiążącą się m.in. z dużym zaangażowaniem i wysokimi wydatkami. W pierwszym przypadku festiwal spełnia misję kulturalną, mającą pierwszorzędne znaczenie dla obszarów, dla których praktycznie nie ma innej alternatywy. W drugim przypadku festiwal stanowi rozwiązanie tymczasowe, mające na celu ukrycie braku działań kulturalnych.

W świetle raportu „Oddziaływanie festiwalu na polskie miasta” (2015) sukces festiwalu to wierna, powracająca publiczność, liczba uznanych artystów, liczba wydarzeń³¹. Największym problemem, przed jakim stoją organizatorzy festiwalu muzycznych w Polsce, jest aspekt finansowy, sprowadzający się przede wszystkim do braku stabilnego, długofalowego finansowania, które pozwoliłoby się skupić na rozwoju merytorycznym. Przedsiębiorcy nie są w większości zainteresowani wspieraniem wydarzeń z kręgu kultury wysokiej³². Festiwale muzyczne mogą mieć jednak pozytywne skutki gospodarcze (np. miejsca pracy, lokalni dostawcy, producenci, pobudzenie inwestycji, rozwój infrastruktury) i społeczne, w tym wzmocnienie tożsamości, pielęgnowanie lokalnych wartości, rozwój kompetencji kulturowych oraz dobrostan mieszkańców³³.

Badania festiwalu organowych dotyczyły zróżnicowanych przedsięwzięć – od tych o bogatych tradycjach i uznanej światowej renomie po niewielkie o oddziaływaniu lokalnym. Jednak na koncertach/festiwalach muzyki organowej zauważa się ogólnie niską frekwencję, choć 68% respondentów (spośród 500 os.) uczestniczących w badaniach odbiorców muzyki organowej deklaruje

³¹ „Oddziaływanie festiwalu na polskie miasta. Studium kompetencji kadr sektora kultury oraz synergii międzysektorowej”. Raport z projektu badawczego, 2015, dostęp: 15.09.2024; <https://nck.pl/badania/raporty/oddziaływanie-festiwalu-na-polskie-miasta-studium-kompetencji-kadr-sektora-kultury-oraz->.

³² Magdalena B. KRÓL, „Finansowanie festiwalu muzyki poważnej na przykładzie Międzynarodowego Festiwalu «Muzyka w Starym Krakowie» w latach 2011-2020”, *Zarządzanie w Kulturze* 21, nr 1 (2020): 19-37, <https://doi.org/10.4467/20843976ZK.20.003.12037>.

³³ Rick ROLLINS i Tom DELAMERE, „Measuring the Social Impact of Festivals”, *Annals of Tourism Research* 34, nr 3 (lipiec 2007): 805-8, <https://doi.org/10.1016/j.annals.2007.01.004>; Medet Yolal i in., „Impacts of Festivals and Events on Residents' Well-Being”, *Annals of Tourism Research* 61 (listopad 2016): 1-18, <https://doi.org/10.1016/j.annals.2016.07.008>.

zainteresowanie tym gatunkiem muzycznym³⁴. Decydującym czynnikiem przy wyborze koncertu jest przede wszystkim jego program. Inne ważne czynniki to nazwisko wykonawcy i sceneria koncertu.

W. Różak w wywiadzie przeprowadzonym w 2019 r. podkreślał, że festiwal organowy „wyrabia publiczność pod względem umiejętności odbioru kultury” i nie ma charakteru masowego³⁵. Ważne jest świadome podejście do tego, czego słuchamy i co wybrzmiewa w przestrzeni sakralnej. Promocja wysokiej kultury (w tym kultury organowej) jest bardzo opłacalną inwestycją, głównie w kategoriach społecznych. „Jeśli pewien etap formacji do odbioru sztuki zostanie zaniedbany, cały dorobek kulturalny może zniknąć”. Podejście komercyjne przy festiwalach organowych jest niemożliwe. Dlatego konieczne jest wsparcie ze strony instytucji państwowych, społecznych i kościelnych oraz systematyczna „praca organiczna” ukierunkowana m.in. na edukację społeczeństwa. Będzie to odpowiedź na presję kultury masowej, która jest promowana przez radio, telewizję i może zawsze liczyć na sponsorów. Muzyka organowa skłania do kontemplacji i modlitwy, zwłaszcza jeśli powiązana jest z inną sztuką. Atmosfera kościołów szczególnie sprzyja odbiorowi tej muzyki, która wraz z wnętrzem tworzy przestrzeń niezwykle doświadczenia harmonii. Podobnie twierdzi J. Gembalski, podkreślając, że organy, poprzez swoją wielowarstwowość, prowadzą do stanu obcowania z pięknem zintegrowanym, wpływającym na całą osobowość odbiorcy.

Nawet kiedy milczą, oferują odbiorcy kilka obszarów fascynacji i nie pozostawiają go w sytuacji estetycznego chaosu. Wywołują w odbiorcach współczesnych pozytywne stany emocjonalne, wznoszą ich swym dźwiękiem, bogactwem form i treści w obszary duchowych uniesień czy mistycznej ekstazy³⁶.

Przeprowadzone badania miały pewne ograniczenia badawcze. Grupa osób biorących udział w ankiecie to wyłącznie organizatorzy części festiwali, odpowiedzi pozyskano jedynie odnośnie do 27 festiwali. Pomimo kilkukrotnych prób nie otrzymano odpowiedzi od organizatorów 23 festiwali. Częścią

---

³⁴ Jakub STEFEK, „Odbiorcy muzyki organowej – definiowanie grupy docelowej”, *Konsumpcja i Rozwój* 23, nr 2 (2018): 94-108.

³⁵ „Trzeba to robić. O potrzebie tworzenia kultury w przestrzeni społecznej z Wojciechem Różakiem, muzykiem i animatorem kultury rozmawia Maciej Górnicki”, dostęp: 10.06.2024, <https://opoka.org.pl/News/Bezpieczenstwo/2019/trzeba-to-robic>.

³⁶ Julian GEMBALSKI, „Piękno zintegrowane. Organy jako synteza sztuk”, *Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne* 30, nr 175-179 (1997).

projektu są też badania potencjalnych uczestników. Jednak wyniki tych badań zostaną opublikowane w późniejszym czasie.

Badania prowadzono po doświadczeniu pandemii COVID-19. Jedno z pytań adresowanych do organizatorów odnosiło się właśnie do niej. Odpowiedzi są zgodne z wynikami innych badań, w świetle których pandemia COVID-19 zmieniła podejście do organizacji festiwali organowych³⁷. Jak podkreślił jeden z ekspertów, choć liczba wydarzeń muzycznych w Polsce była znacznie większa niż w Europie Zachodniej, zauważono znaczący spadek uczestników. Koncerty online częściowo zastąpiły wydarzenia na żywo. Jednak w większości przypadków transmisje internetowe nie przyniosły zadowalających wyników. Inny ekspert zauważył, że konsekwencją rezygnacji z organizacji festiwali muzyki organowej czy koncertów organowych było zmniejszenie dbałości o instrumenty w niektórych miejscach. Kiedy wydarzenia przeniosły się do sieci, organizatorzy poczuli się bardziej zobowiązani do lepszego przygotowania instrumentów³⁸. W krajach, w których wprowadzono bardziej restrykcyjne środki, frekwencja na koncertach organowych była kilkukrotnie mniejsza, co miało wyraźny wpływ na kulturę organową w tych miejscach. Dlatego szczególnym wyzwaniem jest podjęcie próby odbudowania struktury funkcjonowania życia muzycznego opierającego się na muzyce organowej i budownictwie organowym do stanu sprzed pandemii.

K. Lorincz i in. (2023) zauważyła, że pandemia spowodowała wzrost udziału wykonawców krajowych/lokalnych w festiwalach, co zostało dobrze przyjęte przez publiczność³⁹. Ponadto publiczność doceniła starania organizatorów, by mimo niesprzyjających okoliczności wydarzenia mogły się odbyć. Organizatorzy festiwali stali się bardziej świadomi wyzwań, otwarci na zrównoważone rozwiązania i bardziej elastyczni w zarządzaniu ryzykiem. W przyszłości transmisje online będą odgrywały większą rolę niż dotychczas. Jest to też sposób dotarcia do ludzi młodych, dla których technologie cyfrowe i media społecznościowe są ważną częścią życia. Oczekuje się, że szczególnie będą rozwijać się wydarzenia na średnią i małą skalę. Ważne będą wydarzenia lokalne, skoncentrowane na człowieku, z udziałem lokalnych wykonawców. Tendencja ta będzie wspierać społeczny filar zrównoważonego rozwoju. Fe-

---

³⁷ Sebastian BERNAT, „Crisis or Renaissance of Europe’s Organ Heritage?”, *Wiadomości Konserwatorskie – Journal of Heritage Conservation* 72 (b.d.): 126-35, <https://doi.org/10.48234/WK72CRISIS>.

³⁸ Tamże.

³⁹ Katalin LORINCZ, Katalin FORMADI i Ildiko ERNSZT, „Towards a More Resilient Festival Industry: An Analysis of the Adoption of Risk Management Models for Sustainability”, *Risks* 11, nr 2 (15 lutego 2023): 45, <https://doi.org/10.3390/risks11020045>.

stiwale pomagają bowiem budować poczucie wspólnoty, mogą przyczynić się do ogólnego szczęścia i satysfakcji z życia. Ważne jest jednak edukowanie uczestników, prezentacja i wykorzystanie lokalnej kultury⁴⁰.

WNIOSKI I UWAGI KOŃCOWE

Festiwale organowe/muzyki organowej są powszechnie organizowane w Polsce (odbywają się głównie w kościołach), ale ich liczba nie została dotychczas oszacowana. Niemniej jednak są one istotną częścią życia kulturalnego i mają wpływ na wiele sfer. Zamiarem autora nie było stworzenie bazy tego rodzaju wydarzeń, ale rozpoznanie wybranych aspektów ich organizacji i zarządzania.

Badania wykazały m.in., że głównymi organizatorami festiwali są najczęściej fundacje i stowarzyszenia. Ponadto w ich organizację zaangażowane są parafie, ośrodki/centra kultury, lokalne i regionalne towarzystwa. Festiwale organowe są najczęściej organizowane raz w roku, głównie w miesiącach letnich (czerwiec–wrzesień) i trwają od dwóch dni do kilku miesięcy. Wstęp na koncerty jest głównie wolny. W zdecydowanej większości festiwali dominują recitale organowe. Zdarza się, że towarzyszą im m.in. wydarzenia edukacyjne, zwiedzanie kościoła i organów, wystawy, konkursy dla młodych organistów, kursy mistrzowskie, konferencje/sesje naukowe. Większość festiwali posiada dedykowane im strony internetowe i nie prowadzi transmisji koncertów. Wśród źródeł finansowania zdecydowanie dominują dotacje oraz środki własne. Przesłankami organizacji festiwali są najczęściej: prezentacja unikatowego instrumentu, wzbogacenie oferty kulturalnej miasta i regionu (ożywienie życia muzycznego parafii i miasta) oraz nawiązanie do tradycji organowych i humanistycznych. Wśród problemów, które wystąpiły dotychczas w organizacji festiwalu, zdecydowanie najczęściej wymieniano problemy w uzyskaniu odpowiedniego dofinansowania. Organizatorzy dostrzegają oddziaływanie festiwali organowych na przestrzeń oraz na rozwój regionalny. W organizację są dość często angażowane lokalne społeczności. Według większości organizatorów w czasie festiwalu interpretowane jest dziedzictwo kulturowe, m.in. poprzez autorską interpretację wykonywanej muzyki, treści przekazywane

---

⁴⁰ Katalin LÖRINCZ i Ildikó ERNSZT, „Festivals And Sustainability In Hungary – The Study And Presentation Of The Aspects Of Sustainability In Selected Hungarian Festivals”, *GeoJournal of Tourism and Geosites* 41, nr 2 (30.06.2022): 589-96, <https://doi.org/10.30892/gtg.41233-867>.

przez konferansjera i specjalny dobór programu. Wpływ pandemii COVID-19 na organizację festiwalu został zauważony przez większość organizatorów.

Obecność licznych festiwali organowych wskazuje na potrzebę obcowania z muzyką organową, przez co wzrasta wrażliwość odbiorców na piękno i świadomość dziedzictwa kulturowego. Organizacja festiwali organowych może przyczynić się nie tylko do odkrywania i remontu zapomnianych lub zaniedbanych historycznych organów lub budowy nowych, koncertowych instrumentów, ale także do wzrostu wrażliwości odbiorców na piękno oraz zainteresowania ich dziedzictwem kulturowym (instrument, obiekt, muzyka). Jest też wyrazem kulturotwórczej funkcji parafii i formą wsparcia społecznego (integrującego).

Festiwal, aby bardziej wpływał na społeczeństwo i rozwój lokalny, powinien oddziaływać w sposób skumulowany (kilka dni, bez rozciągnięcia w czasie) oraz proponować dodatkowe atrakcje (np. pokazy filmów, spotkania z artystami). Wskazane jest także przygotowanie atrakcyjnej oferty festiwalowej dla wszystkich grup społecznych, zwłaszcza dla ludzi młodych. Istotną rolę odgrywać powinien Internet, m.in. jako źródło informacji o miejscu i instrumencie festiwalowym, programie festiwalu i poszczególnych koncertów. Docenić należy zaangażowanie parafii rzymsko-katolickich i protestanckich w organizację festiwali oraz ich współpracę z fundacjami, stowarzyszeniami, instytucjami (ośrodkami) kultury i władzami samorządowymi. Ważne jest także poszukiwanie sponsorów, pozyskiwanie dotacji, podjęcie współpracy ze środkami masowego przekazu, biurami podróży oraz większe zaangażowanie wolontariuszy i towarzystw regionalnych w organizację wydarzeń. Nie należy też zapominać o uszanowaniu sakralnego charakteru obiektów, w którym odbywają się koncerty. Stąd ważna jest dbałość o dobór repertuaru i właściwą interpretację dziedzictwa jako pomoc w jego głębszym rozumieniu i ważny czynnik rozwoju duchowego słuchaczy.

Przeprowadzone badania są częścią większego projektu badawczego. Jego następny etap to analiza festiwali organowych w kontekście tożsamości miejsca oraz rozpoznanie związku wydarzeń z religijnością społeczeństwa, wykształceniem muzycznym i klasą kreatywną. Planowane jest także rozpoznanie roli struktur kościelnych (parafia, dekanat, diecezja) w organizacji festiwali oraz oddziaływania festiwali na zagospodarowanie przestrzeni. Studia przypadków zostaną przeprowadzone dla województwa lubelskiego, stanowiącego region peryferyjny Polski i Unii Europejskiej, charakteryzujący się najsłabszym w kraju stopniem urbanizacji, wyraźnie negatywnymi procesami demograficznymi, a jednocześnie stosunkowo wysokimi wskaźnikami religijności. Według podziału administracyjnego Kościoła rzymsko-katolickiego na terenie

województwa funkcjonują cztery diecezje: lubelska, sandomierska, siedlecka i zamojsko-lubaczowska. Dodatkowo niewielkie obszary wchodzą w skład diecezji drohiczyńskiej i diecezji radomskiej. W diecezji lubelskiej znajduje się uznawany za najstarszy bądź jeden z najstarszych instrument organowy w Polsce i od ponad 50 lat organizowane są tutaj festiwale organowe (Kazimierz Dolny). Oprócz tego tworzone są nowe wydarzenia, bazujące na tradycyjnych bądź nowych instrumentach. Siedem z nich było też przedmiotem niniejszego badania.

Podziękowanie: Bardzo dziękuję organizatorom festiwali organowych/muzyki organowej, którzy wzięli udział w badaniu.

BIBLIOGRAFIA

- BARWINEK, Bartłomiej. „Organy w roli społecznej”. *Ruch Muzyczny* 15-16 wydanie (2022). <https://ruchmuzyczny.pl/article/2410-organy-w-roli-spoecznej>. Dostęp: 13.05.2024.
- BEDATE, Ana, Luis César HERRERO i José Ángel SANZ. „Economic valuation of the cultural heritage: application to four case studies in Spain”. *Journal of Cultural Heritage* 5, nr 1 (2004): 101-111. <https://doi.org/10.1016/j.culher.2003.04.002>.
- BENNETT, Andy, Jody TAYLOR i Ian WOODWARD. *The Festivalization of Culture*. Ashgate, 2014. 10.4324/9781315558189.
- BERNAT, Sebastian. „Crisis or Renaissance of Europe’s Organ Heritage?” *Wiadomości Konserwatorskie – Journal of Heritage Conservation* 72 (b.d.): 126-135. <https://doi.org/10.48234/WK72CRISIS>.
- BERNAT, Sebastian. „Lubelskie festiwale muzyczne jako element produktu turystycznego miasta”. W: *Badania geograficzne w poznawaniu środowiska*, 647-652. Lublin: PTG, UMCS, 2004.
- BERNAT, Sebastian. „Pipe organ and organ music in Poland as a part of world heritage”. *Muzeologia a kultúrne dedičstvo* 10, nr 2 (b.d.): 23-42. <https://doi.org/10.46284/mkd.2022.10.2.2>.
- CUDNY, Waldemar. *Festivalisation of Urban Spaces. Factors, Processes and Effects*. Springer International Publishing, 2016.
- „Festiwale muzyki organowej w Polsce”. https://pl.wikipedia.org/wiki/Kategoria:Festiwale_muzyki_organowej_w_Polsce. Dostęp: 23 wrzesień 2023.
- GEMBALSKI, Julian. „Piękno zintegrowane. Organy jako synteza sztuk”. *Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne* 30 (1997): 175-179.
- GERNER, Martin. „Her majesty, the queen of sounds: Cultural sustainability and heritage in organ craftsmanship and music.” *International Journal of Cultural Property* 28, nr 2 (2021): 285-310. <https://doi.org/10.1017/S094073912100014X>.
- GOLEMO, Karolina i Marta KUPIS. *Space of Diversity? Polish Music Festivals in a Changing Society*. Kraków: Jagiellonian University Press, 2023.
- „Instrukcja Konferencji Episkopatu Polski o muzyce kościelnej”. https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WE/kep/instrukcja_muzyka_14102017.html. Dostęp: 23.09.2023.

- „Intangible Cultural Heritage. Organ craftsmanship and music”. <https://ich.unesco.org/en/RL/organ-craftsmanship-and-music-01277>. Dostęp: 23.09.2023.
- JĘDRYSIAK, Tadeusz i Izabela WYSZKOWSKA. „Perły architektury sakralnej miejscem letnich koncertów organowych”, 2019. <http://turystykakulturowa.eu/wp/2019/08/perly-architektury-sakralnej-miejscem-letnich-koncertow-organowych/>.
- KINNUNEN, Maarit, Harri HOMI i Antti HONKANEN. „Social Sustainability in Adolescents’ Music Event Attendance”. *Sustainability* 12, nr 22 (12 listopad 2020): 9419. <https://doi.org/10.3390/su12229419>.
- „Koncerty organowe w Polsce”. <https://www.facebook.com/groups/koncertyorganowe/>. Dostęp: 25.10.2023.
- „Konstytucja o liturgii świętej”. <http://ptm.rel.pl/files/swii/139-sacrosanctum-concilium.pdf>. Dostęp: 23.09.2023.
- KOUKAL, Petr. *Problematika restaurování zvuku varhan*. Praha: Národní památkový ústav. Akademie múzických umění, 2017.
- KRÓL, Magdalena B. „Finansowanie festiwalu muzyki poważnej na przykładzie Międzynarodowego Festiwalu «Muzyka w Starym Krakowie» w latach 2011–2020”. *Zarządzanie w Kulturze* 21, nr 1 (2020): 19-37. <https://doi.org/10.4467/20843976ZK.20.003.12037>.
- KULIGOWSKI, Waldemar. „Jak robić odpowiedzialne festiwale?”, 2022. <https://zaiks.org.pl/artykuly/2022/sierpien/jak-robic-odpowiedzialne-festiwale>. Dostęp: 25.10.2023.
- KULIGOWSKI, Waldemar. „Ludzie, sztuka, pieniądze. Festiwalizacja w Polsce”. *Czas Kultury*, nr 4 (2013): 4-15.
- LŐRINCZ, Katalin, Ildikó ERNSZT, János CSAPÓ. „Festivals And Sustainability in Hungary – The Study and Presentation of the Aspects of Sustainability in Selected Hungarian Festivals”. *GeoJournal of Tourism and Geosites* 41, nr 2 (30 czerwiec 2022): 589-596. <https://doi.org/10.30892/gtg.41233-867>.
- LŐRINCZ, Katalin, Katalin FORMADI i Ildiko ERNSZT. „Towards a More Resilient Festival Industry: An Analysis of the Adoption of Risk Management Models for Sustainability”. *Risks* 11, nr 2 (15 luty 2023): 45. <https://doi.org/10.3390/risks11020045>.
- „Muzyczne wybory młodzieży. Komunikat z badań Narodowego Centrum Kultury”, 2021. <https://nck.pl/upload/2021/02/komunikat-muzyczne-wybory-mlodziezy2020.pdf>.
- NEGRIER, Emmanuel, Lluís BONET i Michel GUERIN. *Music Festivals, a Changing World. An International Comparison*. Paris: Éditions Michel de Maule, 2013. <https://www.ub.edu/cultural/wp-content/uploads/2018/10/NEGRIER-BONET-GUERIN-2013-Music-Festivals-a-changing-world.-An-international-comparison.pdf>.
- „Oddziaływanie festiwalu na polskie miasta”. <https://nck.pl/badania/raporty/oddziaływanie-festiwalu-na-polskie-miasta-studium-kompetencji-kadr-sektora-kultury-oraz->. Dostęp: 12.12.2023.
- „Polskie Centrum Informacji Muzycznej”. <https://www.polmic.pl/pl/encyklopedia/rzeczowe/festiwale>. Dostęp: 25.10.2023.
- ROHRSCHEIDT, Armin Mikos. *Zarządzanie w turystyce kulturowej*. T. 2. Poznań: Bogucki Wyd. Naukowe, 2020.
- ROLLINS, Rick i Tom DELAMERE. „Measuring the Social Impact of Festivals”. *Annals of Tourism Research* 34, nr 3 (lipiec 2007): 805-808. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2007.01.004>.
- ŠERCER, Mario i Zlatica KAVIĆ. „The organ – queen of instruments and part of cultural heritage”. *Economy of eastern Croatia yesterday, today, tomorrow* 2 (2013): 266-273.

- SOKOŁOWSKI, Jakub, Wojciech HARDY, Piotr LEWANDOWSKI et al. *A comprehensive study of the Polish music market*. Warszawa: Instytut Badań Strukturalnych, 2019.
- STEFEK, Jakub. „Odbiorcy muzyki organowej – definiowanie grupy docelowej”. *Konsumpcja i Rozwój* 23, nr 2 (2018): 94-108.
- SZWARCMAN, Dorota. „Świętowanie muzyki”. *Ruch Muzyczny*, 2022. <https://ruchmuzyczny.pl/article/2403-swietowanie-muzykiSzwarcman>.
- „Trzeba to robić. O potrzebie tworzenia kultury w przestrzeni społecznej z Wojciechem Różakiem, muzykiem i animatorem kultury rozmawia Maciej Górnicki”. <https://opoka.org.pl/News/Bezpieczenstwo/2019/trzeba-to-robic>. Dostęp: 10.06.2024.
- URBAŃCZYK, Marek. *Ochrona i konserwacja organów zabytkowych na tle rozwoju sztuki organmistrzowskiej: wybrane problemy*. Katowice: Akademia Muzyczna im. Karola Szymanowskiego.
- WRONA, Mariusz. „Tradycje sztuki organowej we współczesnej Polsce”, 2007. <https://culture.pl/pl/artykul/tradycje-sztuki-organowej-we-wspolczesnej-polsce>.
- YOLAL, Medet, Dogan GURSOY i Muzaffer UYSAL et al. Impacts of Festivals and Events on Residents' Well-Being”. *Annals of Tourism Research* 61 (listopad 2016): 1-18. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2016.07.008>.
- „Zainteresowanie muzyką klasyczną i tańcem współczesnym na obszarach pozametropolitalnych”. *Rocznik Kultury Polskiej* 2022: 229-236.

FESTIWALE ORGANOWE W POLSCE – ORGANIZACJA I ZARZĄDZANIE

Streszczenie

Festiwale organowe w Polsce są fenomenem kulturowym, gdyż są bardzo liczne i odbywają się zarówno w ośrodkach miejskich, jak i wiejskich, najczęściej w kościołach katolickich i protestanckich w sezonie letnim (urlopowym), kiedy nie funkcjonują instytucje kultury. Dotychczas jednak nie podejmowano kompleksowych badań nad festiwalami organowymi/muzyki organowej. Celem artykułu jest przedstawienie wyników badań dotyczących ich organizacji i zarządzania. W badaniach wykorzystano metodę sondażu diagnostycznego skierowanego do organizatorów festiwali organowych w Polsce. Dodatkowo w badaniach uwzględniono materiały wtórne (głównie dostępne w Internecie). Organizacja festiwali organowych może przyczyniać się nie tylko do odkrywania i remontu zapomnianych lub zaniedbanych historycznych organów lub budowy nowych, koncertowych instrumentów, ale także do wzrostu wrażliwości odbiorców na piękno oraz zainteresowania ich dziedzictwem kulturowym (instrument, obiekt, muzyka). Jest też wyrazem kulturowo-rolniczej funkcji parafii i formą wsparcia społecznego (integrującego).

Słowa kluczowe: kultura; muzyka; organy; festiwal; koncert; festiwalizacja; Polska

ORGAN FESTIVALS IN POLAND – ORGANISATION AND MANAGEMENT

Summary

Organ festivals in Poland are a cultural phenomenon, as they are very numerous and take place in both urban and rural centres, most often in Catholic and Protestant churches during the summer

(holiday) season, when cultural institutions are not in operation. To date, however, no comprehensive study of organ/organ music festivals has been undertaken. The aim of this article is to present the results of research into their organisation and management. The research used the method of a diagnostic survey addressed to organisers of organ festivals in Poland. Additionally, secondary materials (mainly available on the Internet) were included in the research. The organisation of organ festivals can contribute not only to the discovery and renovation of forgotten or neglected historical organs or the construction of new, concert instruments, but also to an increase in the audience's sensitivity to beauty and their interest in cultural heritage (instrument, object, music). It is also an expression of the cultural function of the parish and a form of social (integrative) support.

Keywords: culture; music; organ; festival; concert; festivalization; Poland